

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש פרשת וישלח

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,
נא לשלוח בקשות למייל

pnineeh@gmail.com

פרשת וישלח

ד וישלח. צל"ד אומרו לפניו ללא צורך. גם למה הוצרך לומר תיבת אחיו כי ידוע הוא שעשו הוא אחיו, גם למה הוצרך להזכיר **ארצה שעיר שדה** וגו', כי השליחות לא ישתנה אם יהיה שם או במקום אחר, ועוד דקדק לומר **ארצה** ולא אמר לארץ, והגם שאמרו ז"ל (יבמות יג.) כל מקום שצריך למ"ד וכו', אף על פי כן הלא דבר הוא שגורם שינוי:

אכן כוונת הכתוב היא לתת טעם לאומרו **וישלחמלאכים** למה ישתמש במשרתי עליון ללא צורך כי יכול עשות הדבר על ידי משרתי אדם גם בני איש, לזה אמר לפניו פי' לצד היותם לפניו דן כי הורשה להשתמש בהם לאשר יצטרך להם בדבר שאין יכול עשות על ידי בני אדם, ואמר כי הוצרך להם לצד שהשליחות הוא אל עשו והוא אדם גדול כידוע לפי דבריהם ז"ל (ב"ר פ' ע"ה) ושליחות אחרים אפשר שלא יחשיב אותם להשיבם. או אפשר שיקדים להכותם מבלי השב ויבא על יעקב כאשר ידאה הנשר מה שאין כן המלאכים. גם באמצעות שליחותם יפחד ורהב לבבו בראותו צבא השמים וכאומרם ז"ל (שם) מהם לבושי אש ורוכבי סוסים וכו' ע"כ, שבזה ירא לבל עשות רע. ואמרו **אל אחיו** פי' טעם השתדלותו בשליחות זה בדרך שלום ורבנות לצד היותו אחיו והיה חש שלא יכנס עמו במלחמה שמא יעמדו לו זכות אבותיו:

או ירצה על זה הדרך **אל עשו** שהוא שונא, **אל אחיו** שאינו שונא פי' שיעשו השליחות לערך אשר ימצאוהו, אם ימצאוהו שהוא שונא תהיה השליחות באופן א', ואם יראו כי הוא אחיו תהיה השליחות באופן אחר, ודבר זה לא יוכלו הבין זולת המלאכים כי האנשים יכול להטעותם:

או ירצה שנתכוון להקדים לשלוח הוא שלוחיו קודם שידע עשו מהזולת כי בא יעקב על דרך אומרם ז"ל (שם) קדמהו לרשע וכו' אשר על כן בחר לשלוח המלאכים שלא יצטרכו להליכה ובמקום שהם שמה יעשו שליחותם כי כל העולם כארבע אמותם, והוא אומרו **וישלח מלאכים** הטעם לפניו **אל עשו** וגו' פירוש הם עודם עומדים לפניו והם עושים שליחותם אל עשו אחיו הגם שהוא במקום רחוק, והוא אומרו **ארצה שעיר**, ולזה לא אמר לארץ כי לא יצטרכו ללכת אלא יחזרו פניהם וידברו עם עשו ובמעמדם יעמדו ויחזרו לו התשובה והבן. ואמרו **שדה אדום** פי' קודם שיצא ממקומו עשו יגיעוהו בשליחות כי מקום מושבו יקרא שדה אדום:

ובדרך רמז יכוון הכתוב לרמוז ג' זמנים שישתנו בהם בני עשו, הא' יהיו יעקב ועשו במדת האחיה, והוא אומרו **עשו אחיו** וזה היה עד עת החורבן, והגם שהיה זמן שהיה אדום תחת יד ישראל זה היה זמן מועט. והב' מזמן שנחרב הבית עד עת קץ שעשו במעלה גדולה ואין מעלת ישראל נכרת לפניו, והוא שרמז באומרו **ארצה שעיר** בפת"ח תחת האל"ף להראות מדרגה עליונה. והג' בימים המקוויים לנו שתהיה אדום ירשה, והוא אומרו **שדה אדום** כשדה תחרש:

ה ויצו אותם לאמר. צריך לדעת למה הוצרך לומר **לאמר** אחר שאמר כה תאמרן לעשו. ואולי שיכוין לומר שיאמרו אליו שהוא צוה לומר אליו בסדר הזה, שזולת זה יחשוב כי השלוחים הם האומרים בנוסח זה לחושבם כי הוא הבכור בבכורתו ומן

המוסר לדבר כן ולא יצאו הדברים מפי יעקב, לזה צוה אליהם שיאמרו כי הוא אמר כדברים האלה וקראו אדון עליו שבזה יסיר קנאה ושנאה. ובזה נחה דעתי למה זכיר יעקב עשו בשם אדון שלא בפניו יגדיל עליו חלק הרע ח"ו, ולפי מה שכתבתי הם דברים הנאמרים לעשו החניף לרשע כדי שלא יכנס עמו במלחמה:

עם לבן גרתי וגו'. צריך לדעת מה מודיע בזה. גם מה מודיע בכל מאמר השליחות. ואולי כי מדרך ב' אחים אשר נאמנים הם באהבתם להודיע האח לאחיו את כל אשר יעבור עליו מהטובות גם מהרעות כי זה יגיד קורבת הלבבות, ולזה ספר יעקב כל מוצאותיו טובות ורעות למצוא חן בעיניו כשידע כי מאמין בו ונאמן אחוותו:

עוד נתחכם בשליחות זה להודיעו כי אין ראוי להרחיקו, וצא ולמד **עם לבן גרתי** וידוע היה לבן בהפלגת הרשע והרמאות ואין אדם דר עם נחש ואף על פי כן גר עמו יעקב וזה לך האות הפלגת מעשיו הנכונים וראוי ונכון לקרבו ולאהבו ולחבבו. ולא תאמר שזה היה בזמן מועט אלא **ואחר עד עתה**, ולא תאמר שהיה פחות עבד לו שלא היה שוה נהום כריסיה, לזה אמר **ויהי לי שור וגו'** ואף על פי כן הנני מזמין עצמי לעבד לך וקנייני קנייניך, ודברים אלו יתיכו לב אבן:

{ז} וישבו המלאכים. פי' השיבוהו תשובה ואמרו לו **באנו אל אחיך פי'** הוא מראה פנים היות אחיך וכפי האמת הוא עשו הרשום בשנאה, **וגם הולך לקראתך וגו' פי'** הולך לקראתך בדרך אחוה וד' מאות איש עמו למחשבה רעה:

עוד ירצה באנו אל אחיך בהוראת פנים צהובות והראינו לו גם כן פנים של זעם לצד היותו כפי האמת עשו בלא אחוה, והוא על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פ' ע"ה) שהראהו מחנות רוכבי אש וכו' להפחידו אם לא יתנהג במדת האחוה, וטעם שלא החליטו השליחות באופן אחד, לצד שהיה מראה בפניו אחוה ולבבו לא כן ידמה לזה עשו ב' אופני שליחות אם לטוב אם וכו':

{ח} ויירא יעקב ויאמר וגו'. פי' נכנס בגדר להרוג או ליהרג, לזה כנגד ליהרג **ירא מאוד**, וכנגד להרוג **וייצר לו**, ולזה לא אמר הכתוב מאוד אחר וייצר:

עוד ירצה כי לצד שהודיעוהו כי עשו מערים להראות אחוה והוא שונא, ירא יעקב שלא להכין עצמו למלחמה, שמא עשו יהרגוהו ואין בידו של יעקב כלי קרב, ולהכין עצמו בכלי קרב **וייצר לו** כי אפשר שלא יעשה עשו רעה וכשיראהו מוכן בכלי קרב יאמר עשו הלא יעקב הוא דורש רעה ובזה יחדש שנאתו, ולזה נתחכם **ויחץ וגו'** פירוש חיצה העם, חצי הראשון מראים פני אהבה וחיבה כאח לאחיו, וחצי מחנהו מוכן ומזויין:

{ט} ויאמר אם יבא וגו'. פי' אם יבא עשו במלחמה והכה מחנה הראשון יהיה מחנה ב' שהכין למלחמה לפליטה, כשיתחיל הוא ויראה כי הוא שונא יהיה ודאי מחנה הפליט שהכין בכלי זיין ויפלט עצמו ואולי שגם מחנה הראשון ימלט לבל יכלהו, והכל עשה יעקב בהתבוננות לבל יצטרך לנס זה' יגמור בעדו:

{א} קטנתי וגו'. אומרו **מכל החסדים** ואחר כך **מכל האמת** ומן הראוי היה לו להקדים האמת ואחר כך החסד שהוא לפנים משורת הדין, נתכוון לומר שחסד אל אין כח באדם לשלם לאל עליון ואליו יקרא אמת כי אין לו תשלום מאדם כאומרו

(איוב לה) אם צדקת מה תתן לו, וכפי זה יקרא חסד של אמת על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פ' צ"ו) חסד העשוי עם המתים קרוי של אמת:

עוד יכוין לומר ב' פרטי הטבה, האחד החסד שנתחסד עמו ה' ברוב טוב, והב' שהעמידו בידו ולא נתנו ללבן לגזלו ולחומסו ושמר לו האמת פי' שהעמיד בידו את החסד, ויש לך לדעת כי לפעמים יתחסד ה' עם אדם ויהיה נגזל מהזולת להיות בחירי וה' ישוב ירחמהו תמורת הנחסר, והנה מציאות זה הוא חצי נחמה לנגזל ולא נחמה שלימה כי תמיד חושב בחסרונו אשר גזלו הגזלן לב' סיבות, האחד שיחשוב כי אם לא היה גוזלו היה לו לתוספת הגזול והנוסף. והב' על כל פנים יכאב לבו על הגזלן אשר עשה והצליח מה שאין כן אם יעשה ה' השלמת הגזילה מהגזלן עצמו שיוציא בולעו מפיו נחמה זו נחמה, והוא מה שעשה ליעקב שהיה משלם לו מנכסי גזלן עצמו הוא לבן דכתיב (לעיל ל"א ט') ויצל ה' את מקנה אביכם ויתן לי שהיה מוציא בולעו של לבן מפיו ומחזיר ממונו של יעקב, והוא אומר **ומכל האמת** ונכון:

יב **הצילני נא**. אומר נא לשון בקשה גם לשון עתה פי' לבל יפרוץ בו עשו, ויאמר ה' כי הוא ישיב כל אשר לו למשנה, לזה התפלל לפני ה' שיצילהו ויעמיד בידו את אשר הגיעו עתה ולא תעשנה ידיו של עשו תושיה הגם שישוב ה' שבותו אחרי כן:

מיד אחי וגו'. רש"י ז"ל פירש אחי שאינו נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע, ולדבריו ז"ל לא היה לו לומר אלא מיד אחי עשו ומובן הדבר מיתור אומר עשו כי אין לו אח זולתו:

אכן נתכוין להתפלל להיות שהיו לעשו ב' בחינות התוקף האחד לצד זכות יצחק והב' לצד גודל תוקפו ומעלתו וצריך חוזק גדול להנצל ממנו לזה התפלל שלא תעמוד לו זכות אבות. והוא אומר **הצילני נא מיד אחי** הגם שאח עשו ליעקב ואף על פי כן אני מתפלל, וכנגד בחינת גודל תוקפו אמר **מיד עשו** וידוע הוא בנשא ורם:

עוד יכוין לומר על זה הדרך **הצילני נא מיד אחי** אם יתחכם עליו להרע ברמאות אחוה שהוא דרך שאין יעקב יכול להנצל ממנו, **מיד עשו** אם יפרסם רשעו להרע גם לזה הוצרך לתפלה להצילו מידו:

עוד יכוין להזכיר רשעותו של עשו, הא' **מיד אחי** והוא מבקש להרוג את אחיו האם יש רשע כזה ויש בדין להשפילו לפני יעקב, ועוד **מיד עשו** שמפורסם ברשע לבד מעון זה ולא ימוט צדיק לפני רשע:

טו **עזים מאתים וגו'**. שמעתי ממורי זקיני זצוק"ל שנתכוין יעקב בחשבון ששלח מבעלי חיים כחשבון שעיר שעולה בו תק"ף, ולזה שלח בחשבון עזים ורחלים ת"מ וגמלים שלשים עם בניהם הם ששים הרי ת"ק פרות ופרים חמשים אתונות ועירים שלשים הרי תק"ף לשבר תוקפו:

יח **יצו את וגו' לאמר**. אומר **לאמר** ללא צורך פי' הגם שלא ישאל בנוסח זה אלא שיאמר השאלה בלשון שיהיה מובן ממנו ששואל כן:

או יאמר שיתחייבו להשיב הגם שלא תהיה השאלה מפה אל פה אליהם אלא שישאל הוא לזולת והזולת ישאל אותם, והוא אומר **ושאלך** הוא או שיאמר לשאל אותך. או על זה הדרך ושאלך ותהיה השאלה לזולת לאמר לך:

{יט} **ואמרת לעבדך וגו'.** פי' כנגד אומרו למי אתה תשובה של עבדך יעקב, כנגד ואנה תלך להוליך מנחה והוא אומר מנחה שלוחה, וכנגד ולמי לאדוני לעשו:

{כא} **ואמרתם וגו'.** פירוש טעם שהנה הוא אחרינו ולא קודם ולא עמנו כי אמר אכפרה וגו' קודם ואחר כך אראה פניו:

{כז} **לא אשלחך וגו'.** זה הוא שאמר כי שרית וגו' ותוכל כי משל בו ולא היה המלאך יכול הלך זולת רצונו, ואומר **כי אם ברכתני** פי' שלא יוזק מתקיעת ירכו. או לצד שהכיר בו היותו מלאך השתדל שיברכהו:

{ל} **הגידה נא שמך.** להיות שיעקב יודע הוא שאין שם קבוע למלאך ושאל למלאך שמו ופירש כי שואלו על שמו אז באותה שעה והוא אומר **הגידה נא שמך** פי' עתה מה שמך:

למה זה תשאל וגו'. פי' בשלמא מה ששאל המלאך שמו של יעקב הוא לטעם מה שאמר לו לא יעקב וגו' כי אם ישראל, מה שאין כן שאלה זו של יעקב למה, אם לומר לו דבר יאמר אליו ובלא סיבת שאלת ענין זה. או ירצה **למה** פירוש לאיזה ענין אתה שואל דבר זה שאודיעך שמי שאני נקרא בו עתה כיון שאין זה שם קבוע ובעת אחר יצטרך לשאל לשמי:

{לא} **פנים אל פנים וגו'.** טעם התמיה לא שראה מלאך והלא נגלה אליו קודם האלהים אלא שלחם עם המלאך, והוא אומר פנים אל פנים לשון מלחמה על דרך אומר (מ"ב יד) נתראה פנים:

{לב} **כאשר עבר את פנואל.** אולי כי לא יקרא שם המקום פניאל אלא יעקב לבד אבל כל חוץ ממנו ואפי' דבר תורה תקראהו פנואל וכן נקרא בשופטים (n):

{לג} **על כן לא יאכלו וגו'.** פי' לצד שנזדעזע הגיד ממקור הקדושה ושלט בו הקליפה בחינה זו בכל מקום שהיא נטמאה ואסרה הבורא כי הוא היודע, ותמצא סוד בזה כי גיד זה אין בו טעם והוא סימן לבחינת הקליפה כי אין בה טעם כיון שנעקרה קדושה ממנו, ויש בזה פשטים לומר אלא שהעיקר כמו שכתבתי:

טו **ויאמר עשו יש לי וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לומר **אחי** אחר שעמו היה מדבר, ועוד היה לו להקדימה בתחלת הדיבור לא באמצע הדברים:

אכן כוונת עשו על זה הדרך אם לצד הנאתי אתה מכיין **יש לי רב** ואיני צריך לזה, ואם להנאת עצמך אתה מכיין כדי שיתקרב לבי אליך כמו שגילה באומרו למצוא חן **אחי יהי לך** וגו' פי' לא יוכר אהבתי אותך שהיא לצד האחוה אלא אם תחזיר מנחתך שזולת זה יראה כי מה שאני מתנהג עמך באחוה אינו אלא לצד המנחה, וזה הוא שיעור הכתוב **אחי** פי' תהיה ניכר שאני מחזיק אותך באחי אם יהיה לך וגו':

אל נא אם נא מצאתי וגו'. צריך לדעת למה האריך לומר **נא ב'** פעמים:

אכן כוונת הכתוב הוא על זה הדרך כי בא להשיב שדבריו אמת הם שיותר יוכר מדת אחוה אם לא יקח ממנו דבר אבל אימתי היה הדבר כן קודם שהביא אך לא עתה אחר שהביא לו המנחה אין ראוי להחזירה לו, והוא אומר **אל נא** פירוש עתה אחר שהבאתי לך המנחה אם נא מצאתי חן ואהבתי כאח לאחיו תוסיף לעשות עמי חסד שתקח מנחתי מידי, ולזה דקדק לומר **ולקחת** בתוספת וא"ו. ואמרו כי **על כן** פי' שתהיה אופן המנחה לא להתנהג עמי באחוה אלא כמשפט המקבלים פני הגדולים שלא יראו פניהם ריקם, ולזה צריך להתרצות לקחת מנחתי שזולת זה יגיד הפכיות הרצון והחיבה:

ואם לחששת שלא ימעיט מהונו של יעקב לזה אמר כי חנני אלהים וכי יש לי כל. פי' אומר **כל** אולי שיכוון לומר כי המנחה שהביא לו אינה מפרצת פרצה בנכסיו ואחר שנתן לו מה שנתן לו במנחה נשארים נכסיו כאשר היו מקודם כולם בשלימות בלא מחסור והבן:

עוד ירמוז באומרו **כל** שהיא בחינת הקדושה שנקראת כל, ובחינה זו כשתהיה מושגת באדם אין החסרון עושה רושם והחסר נשלם מעצמו, וכברכת ישראל כחול שהחסר נשלם מעצמו והיא ברכת כל. והוא סוד (מ"א י"ז) כד הקמח לא כלתה. ועיין מה שפירשתי בפסוק (י"ח) ויבא יעקב שלם, וברכה זו זכו בה כל האבות אברהם בכל יצחק מכל יעקב כל (ב"ב מז). וזה סודה. ומעתה נותן טוב טעם באומרו קח נא את ברכתי וגו' כי חנני אלהים וכי יש לי כל והנחסר נשלם מעצמו:

טו **למה זה אמצא וגו'.** פי' למה הוא מפליג אהבתו עמו בפרט זה יותר הוא בוחר שיתמיד עמו מציאות חן לעתיד מעשות לו זה והוא אומר אמצא חן בעיני אדוני לשון עתיד:

יז **נסע סכותה.** פי' וטעם קריאת שמה **סכותה** בשביל שלמקנהו עשה סוכות על כן וגו' ולא אמר לסוכות שאז תבין שקודם בא יעקב היתה נקראת סוכות ולא כן הוא, ואם תאמר וכי בשביל שעשה שם יעקב סוכה יקרא למקום כן, אולי כי עשה דבר חדש בחמלתו על המקנה מה שלא עשה כן אדם קודם שיכין סוכה לבהמות ולשינוי חדש קרא המקום עליו:

יח **ויבא יעקב שלם.** צריך לדעת מה כוונתו באומרו **שלם** ורבותינו ז"ל (שבת לג:) אמרו דרשות. עוד צריך לדעת כוונת הכתוב באומרו **בבואו מפדן ארם** אין ידוע

המכוון בזה. ורש"י ז"ל פי' כאדם האומר וכו' יעוין דבריו, ודבר זה ידוע הוא מסיפורים הקודמים:

אכן נראה כי יודיע הכתוב כי מה שחסר מנכסיו יעקב אבינו במנחה אשר נתן לעשו השלים ה' חסרונו שחסר מנכסיו שהביא מפדן ארם, והוא אומר **ויבא יעקב שלם** וגו' **בבואו מפדן** וגו' פי' שלם בנכסים כשיעור בואו מפדן ארם, והגם שניכה מהם במנחה גדולה אף על פי כן ה' שלם לו, והיא ברכת כל שנתן לו ה' כמו שפירשתי למעלה:

בראשית פרק-לד

{א} **ותצא דינה וגו'.** טעם אומרו **בת לאה וגו'**, נתכוין הכתוב להודיע הסיבות אשר סבבו היציאה. והם במספר ג', וזה הוא שיעור הכתוב ותצא דינה וטעם היציאה לצד היותה בת לאה שאלו היתה בת רחל לא היתה יוצאה אלא לצד היותה בת יצאנית (ב"ר פ"ט) יולדתה ילדה במזגה וטבעה. סבה ב'. להיותה בת יחידה ליעקב בת אחת בין הבנים, עוד להיותה בת יעקב יצא לה שם היותה בעולם, שבאמצעות זה עשה שכם מה שעשה כאשר אבאר. הג' **לראות בבנות הארץ** על דרך אומרם ז"ל (פדר"א פל"ח) כי שכם הביא בנות הארץ סביב לאהל יעקב והיו משחקים בכלי נבל וכו' לצאת דינה לקולם וזו סיבה ג' ליציאתה, וממוצא דבר אתה יודע שאלולי לא ידע שכם בדינה לצד היותה בת יעקב הרשום בעולם והיה לו שם בלדת בניו לא היה עושה מעשהו:

{ב} **נשיא הארץ.** פירוש ובזה צעקה הנערה ואין מושיע לה:

וישכב אותה וגו'. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (הוריות י:) במעשה יעל שהנאתם של רשעים צער הוא אצל הצדיקים, והוא אומרם וישכב אותה הגם ששכב אותה כדרך איש ואשה ומן הטבע שתהנה האשה אף על פי כן לא מלבד שלא נהנית אלא אדרבא ענוי היה לה, והוא אומרם **ויענה**, והיו הדברים נכרים בה שאין חפצה בו והוצרך לדבר על לבה דכתיב וידבר על לב וגו':

{ג} **עד בואם.** פי' ששלח להם והיה ממתין בואם:

{ד} **ויתעצבו וגו' כי נבלה וגו'.** פירוש כי יש במעשה זה שני דברי כיעור הא' הוא אפילו אם היה לוקח אותה לו לאשה כדרך ארץ אף על פי כן הוא חרפה להם לתת בתם לאיש טמא, והוא אומרם אחר כך **כי נבלה עשה בישראל** לשכב את בת יעקב, וכנגד פרט זה אמר **ויתעצבו האנשים**, והב' הוא לצד עשות הדבר בדרך זה שאפילו בין העמים הדומים בגדר הפחיתות הוא דבר מגונה, והוא אומרם **וכן לא**

יעשה פי' אפי' בין האומות כאומרם ז"ל (ב"ר פ' פ') שגדרו עצמן האומות מן העריות. וכנגד זה אמר ויחר להם איך עשה דבר שאפילו ביניהם בלתי הגון הוא:

ח וידבר חמור וגו'. אומרו **לאמר**, אולי שנתכוין לומר שהוא מוכן לעשות משפט כתוב דין מאנס הבתולה לתת קנס צער בושט ופגם, גם הוא מוכן לקחתה לאשה אם ירצו אביה ואחיה, והוא אומר **תנו וגו':**

או יאמר שנתכוין לפטור עצמו מהקנס כדתנן (כתובות מא.) האומר אנסתי פתיתי בתו של פלוני אינו משלם הקנס על פי עצמו ע"כ, לזה אמר **לאמר שכם בני וגו' פי' כי שכם מודה מעצמו ואומר ששכב עם דינה ובזה פטור מחיוב הקצוב שהוא קנס בין במפתה בין באונס. ואין לפרש כי חמור הוא מעיד על שכם. כי בדין בני נח יתחייב הבן בעדות אביו (רמב"ם הל' מלכים פ"ט):**

יג ויענו בני יעקב וגו'. צריך לדעת מה היא החכמה שעשו שתרגם אונקלוס בחוכמתא ואין זה אלא גניבת דעת. עוד מה היא כוונתו באומרו **וידברו אשר וגו':**

אכן יכוין באומרו **במרמה** כי נתחכמו לבל ירגישו בערמתם כי זה הוא העיקר כי מה יועילו בערמתם אם יחושו לה חמור ושכם ויעשו שמירה הצריכה, או לא יעשו דבר לחשש המיחוש. אשר על כן נתחכמו בתשובתם וקודם כל דבר גילו כי הקפידו על הדבר שזולת זה תהיה נכרת הערמה כיון שהמעשה היה ידוע כי לא יעשה כן אם העלם יעלימו מהראות הקפדה קצת, מרמה יגיד, לזה פתח דבריהם דברו קשות אשר טמא וגו', והוא אומר **וידברו** דיבור קשה שהוכיחם על הדבר ובזה הסירו החשד שאינם מדברים אחד בפה ואחד בלב שהרי הראו הקפדתם, ואחרי כן אמרו להם אמירה רכה, והוא אומר **ויאמרו לא נוכל פי' הם חפצים ורצונם לתתה לו אלא שאינם יכולין לתתה לצד אשר לו ערלה ולא אמרו אשר הוא ערל כי לטענה זו יספיק בהמולו הוא את בשר ערלתו, לזה אמרו אשר לו ערלה פי' אשר לו היתר ערלה כי מה בכך אם ימול הוא ובנים אשר יולדו לו מדינה יהיו ערלים כיון שאין להם דין מילה. ועוד נתנו טעם בדבריהם שהעיקר הוא כדי שיתחתנו עמהם ויהיו נושאים נשים אלו מאלו והיו לעם אחד וזה לא יהיה אלא אם ימולו כולם, לזה אמרו **אך בזאת נאות לכם וגו' להמול כל זכר**, דקדקו לומר אך למעט טענת שיקבל עליו מילה חמור הוא וזרעו כי לא יספיק זה מטעם שכתבנו אלא דוקא להמול לכם כל זכר, וטעמם בעיקר הדבר הלא הוא כמום עמם להרוג כולם ואין מידם מציל. עוד נתחכמו לבטל מהם חשד דבר ערמה בכל דיבור ודיבור שאמרו להם כאשר אבאר בסמוך בעז"ה:**

טז ונתנו את וגו'. כאן נתחכמו חכמה גדולה והוא כי מדרך הרמאי שלא לדקדק בפרטי התנאים ואדרבא יבקש להקל הדבר על שכנגדו כדי שיתרצה לעשות הדבר שבזה יעשה את אשר זמם לעשות, ובני יעקב הפכו הדבר לעקור מלב שכנגדם ספק ערמה ואמרו תנאי הוא הדבר **ונתנו את בנותינו וגו' ואת בנותיכם נקח וגו' פי' שהרשות בידינו לתת ולקחת, ודבר זה יגיד סימן מובהק כי מדברים ביושר ללב לא לצד ערמה בעולם:**

יז ואם לא תשמעו וגו'. נתחכמו גם בזה שלא יאמרו שאם לא יעשו כן הנה הם עורכים אתם מלחמה ולנוקמי נקם יהיו להם, לזה אמרו **כי אם לא ישמעו וגו' יקחו בתם וילכו להם ואין כאן נוקמי נקם.** גם נתחכמו בזה להראות קצת הקפדה בדבר

שלא ישבו שם עמהם, וזולת זה אם לא יזכירו שום הרגש בדבר יחשוב החושב כי ערמה בדבר כי הענין היה מגונה כפי האמת כאומרו וכן לא יעשה אפילו בין האומות, לזה גילו קצת הקפדה ומובנים להם הדברים בענין נכון כי אחר שימולו פשיטא שיהיה קשר אמיץ ביניהם שלום וריעות, ולזה תמצא שאמר שכם וחמור לבני עירו האנשים האלה שלמים הם וגו' פירוש שהרגיש מהם שאין ערמה בדבר:

עוד ירצה באומרו **ולקחנו את בתנו** נתכוונו להחם לבבו של חמור ושכם למהר לעשות דבר כשיראו שהם מוליכין הבת ממנו ימהר לעשות דבר וינקמו נקמת הצדקת מזרע מריעים:

{כא} שלמים הם אתנו. פי' ואין בלבם שנאה על המעשה לחוש לערמה:

ואומרו את בנותם נקח לנו וגו' נתחכמו לומר כן כדי שיאמינו אנשי עירם כי אין בלבם טינא כי הם מחשיבין אותם גדולים וטובים מהם כי בנותיהן הם מתרצים שיקחו להם וגו' ובנות משפחת שכם יצטרכו לתתם להם, ודבר זה יגיד כי הם מחשיבין אותם גדולים וטובים מהם וזו סיבה למה שלא הקפידו על הדבר:

{כה} ויהרגו כל זכרואת חמור וגו'. קשה למה יהרגו מי שלא חטא. ועוד למה לא הקדימו בבעל עבירה תחילה:

אכן הנה בני יעקב לא היה בדעתם להרוג אלא בעל עבירה אלא שכל בני העיר רצו לעמוד בפרץ כנגדם לבל יהרגו מלכם אשר על כן הרגום מדין רודף, והוא אומרו **ויהרגו כל זכר** ובזה השיגו להרוג את חמור ואת שכם וזולת זה לא היו יכולין לנקום נקם מהמחוייב להם מיתה:

עוד טעם שהרגו כל בני העיר לצד שהם היו בעזר שכם לגזול דינה ובני נח מחוייבים מיתה על הגזל אבל על העריות אין חיוב כי דינה לא היתה אשת איש:

ותמצא שאמר הכתוב אשר טמאו אחותם הרי כינה המעשה לכולם הא למדת שיד כולם שוה בגזילה. וטעם שלא אמר אשר גזלו אחותם שהוא עיקר העון שעליו נתחייבו מיתה לומר שהיא גזילה שאינה בהשבה, ונפקא מינה אם לא טעם אשר טמאו לא היו עושים משפט גמור להרוג כל זכר, והגם שכן נח שגזל אינו נפטר ממיתה בהשבון עם כל זה לא היו בני יעקב הורגים, ומידי דהוה כמה מהאומות עוברי דת המצות ואין אחריותם על בני יעקב כי אין כח בהם, וכמו שאמר יעקב (פסוק ל') עכרתם אותי וגו' ואני מתי מספר אלא לצד הנבלה שעשו שטמאו לזה לבשו קנאה:

עוד טעם אומרו **אשר טמאו** נתנו טעם זה ללקיחת ממונם ואמר טעם אשר בזו את העיר ונטלו נכסיהם אשר טמאו את דינה אחותם פי' דמי בושתי כי לפי שיעור המבייש והמתבייש כי הם הדרגות מופלגות ולואי שסיפיק כל חילם לדמי בושתי בת יעקב המיוחד בעולם ברום המעלות מחמור הנבזה עד מאד. וגם לפי מה שכתבתי למעלה שהודה במעשה, זה לא יועיל אלא לפטור מהקנס אבל בושתי ושאר דברים חייב (כתובות מא.) ופשוט:

ורמב"ם בפרק ט' מהלכות מלכים נתן טעם להריגת אנשי שכם לצד שלא הושיבו דינים על גזל שכם וכו' ע"כ. וקשה מי אמר להרב שחייבין לדון האלם עליהם מלך וכיוצא בו והלא גם בדיני ישראל פטורים מכיוצא בזה לא דנים ולא מעידין אותו, (סנהדרין יז.) ובהכרח לומר שהם היו בעוזריו ובעצתם עשה מה שעשה. ורמב"ן ז"ל דחה דברי רמב"ם בפירוש מצות דיינים שנצטוו בני נח כי אין הכוונה להושיב דיינים אלא לדון משפטים בין איש לרעהו יעויין שם דבריו, ונתן טעם הריגת שכם לצד שהיו חייבין מיתה על שהיו עובדי עבודה זרה כו'. ודבריו ז"ל צריכין ערב. וב' המאורות לא נתנו טעם ללקיחת ממונם והונם:

[כז] בני יעקב באו וגו'. פי' כולן יחד, נתכוון הכתוב לומר טעם ביזת כל נכסי העיר וגו' כי נוגע הבושת לכולן וצריך שיטלו כנגד בשת כל אחד. וכמו שכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות נערה בתולה וז"ל רואין בית דין מעלתו ומעלתה ושמן כמה ממון ראוי לאביה ולמשפחתה ליתן ולא יארע להם דבר זה מאדם זה וכו' וכמוהו חייב לשלם ע"כ, והאחים בכלל המשפחה לזה נתקבצו יחד להעריך שיעור הראוי לבושת כולן ויבזו את כל העיר ואין כדי בה לערך בושתם ולקחו הכל לזכות יעקב אביהן כי לו נוגע. והגם שדנו בהם משפט מות לא אמרינן בבני נח קים ליה בדרבה מיניה (תוספ' עירובין סב.).

[לז] ויאמר יעקב וגו'. נכרים הדברים כי יעקב לא ידע כי במרמה זו דברו אלא חשב שהמרמה היתה כדי שיקחו דינה מביתו בעל כרחו או להרוג שכם לבד בעל דבר לא להרוג כל אנשי העיר יחד:

[לא] ויאמרו הכזונה וגו'. צריך לדעת מה תשובה זו עושה למיחוש יעקב על השמדתו הוא וביתו והלא אפי' לכתחילה אם שאלו (ויאמרו) הגוים אחת מהכת ויחדוה נותנים אותה להם (ירושלמי פ"ח דתרומות) ולא יהרגו כולן עליה אפי' בעריות ומכל שכן בדרך זה שכבר היה מה שהיה. ואולי שיכוונו לומר כי לא יחוש על הדבר כי לא ירעישו אלא אם היו הורגים בלא סיבה אבל הריגה זו לסיבה ראויה היתה שלקח אחותינו בעל כרחו ועשאה זונה, והוא אומרם הכזונה יעשה את אחותינו, ואין הכוונה שחייב על הזנות שהרי פנויה היתה וכן נח אינו מצווה אלא על אשת חברו וזכר ובהמה חיה ועוף ואחותו מאמו:

או ירצה להשיב כי אדרבא יסתכנו בין האומות כשיראו שבזוי אחד שלט בבת יעקב ופעל ועשה כחפצו ורצונו לא תהיה לשונאיהם תקומה בין העמים, ואדרבה בזה תהיה חתתם על העמים וירעדו מפניהם:

א **קום עלה וגו' ושב שם וגו'**. טעם אומרו ושב שם פי' הגם שהוא מארץ הכנעני יושב הארץ שב שם ולא תפחד מהם:

או יאמר **ושב שם** ולא תשב כאן כי שכיח היזק שם במקום הפרצה:

או ירמוז על זה הדרך **ושב שם** פי' שם היה לך לשבת ולא במקום זה כי אין ראוי לתת מרגוע לרגליך עד שמה ועשה מזבח וגו':

ב **הסירו את אלהי הנכר**. פירוש להיות שרצה יעקב ליסע מהמקום ההוא חש שמא יקחו בידם מאלהי העמים ויהיו ברשותם ולהיות שלא היו עמהם מהאומות שיבטלו אותם קודם שיבואו לביתם אין להם ביטול על ידי ישראל. ואם תאמר למה לא בטלו אותם נשי אנשי שכם קודם שבאו לידם כאומרם ז"ל (ע"ז מג.) גוי מבטל עבודה זרה בעל כרחו ואפילו עבודה זרה של חברו, ויש לומר כי הנשים דינם כקטנים ואין הקטנים מבטלים עבודה זרה, וכמו דאמרינן במס' עבודה זרה דף מ"ג ואמרו שם ז"ל ושמע מינה היודע בטיב וכו' ושאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה אינו מבטל ע"כ, והנשים דינם כקטן:

או אפשר שלא היו מדקדקים שלא יגיעו לידם עד שיבטלו אותם. או שהיו עבודה זרה נסתרים בכלים וכדומה ולא היו ניכרים אצלם לתקן ביטולם קודם שיגיעו לידם ועל זה צוה יעקב לבדוק להסיר הכיעור. או אולי שנתערבה עבודה זרה או תשמיש עבודה זרה שלא נתבטלו ונאסרו הכל, ואמר להם שיטהרו ממגע עבר כי עבודה זרה מטמאה אדם וכלים, ואמרו **והחליפו** וגו' על דרך מה שכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות אבות הטומאה ז"ל כל אב הטומאה שמטמא במגע ובמשא בין אב וכו' אדם הנוגע בו או הנושא מטמא בגדים בשעת מגעו וכו' ע"כ, לזה אמר להם שאפילו לא נגעו השמלות בעבודה זרה הרי הם טמאים וצריכין להחליפם, ולזה דקדק לומר **שמלותיכם** פי' אותם שהיו עליהם בעת שבזזו הביזה שהיו בהם עבודה זרה. ואם תאמר למה יחוש להחלפת בגדים והלא אין אדם וכלים מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה ובגדים אלו לו יהיה שנגעו בעבודה זרה עצמה אינם נעשים אב הטומאה ואינם מטמאים אדם. יראה כיון שמצינו קריאת שם לעבודה זרה מתים דכתיב (תהלים קו) ויאכלו זבחי מתים ומצינו שאמרה תורה (חולין ג.) חרב הרי הוא כחלל וכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות טומאת מת וזה לשונו והוא הדין לשאר כלים וכו' ובגדים ע"כ. אם כן נעשו הבגדים כטומאת עבודה זרה עצמה ולזה יצו הצדיק להחליף הבגדים:

ה **ויסעו ויהי וגו'**. אולי שחידוש ישמיענו כי הגם שנסעו משם וזה יגיד על ענף הבריחה אף על פי כן ויהי חתת וגו'. או על זה הדרך הגם שראו שמלטו מידם והלכו להם אף על פי כן נפלה עליהם אימתה ולא רדפו והסכימו על מליטתם:

ז **ויקרא למקום אל וגו'**. הגם שכבר קראו כן בברחו מפני עשו. חזר והוסיף לומר אל בית אל. פירוש ייחד שמו יתברך על המקום ששמו בית אל. ונתן טעם לזה כי שם נגלו וגו', ולצד שמקום זה שם קנה ההבטחות שנתקיימו בו יחד הוסיף להעלות למקום ההוא:

י **לא יקרא שמך וגו' כי אם ישראל**. צריך לדעת מה נשתנה יעקב מאברהם כי הקורא לאברהם אברם עובר בעשה (ברכות יג.) אבל הקורא לישראל יעקב אינו עובר.

והגם שרז"ל (שם) אמרו כי יעקב אהדריה קרא, ולמה לא נלמוד ממה דאהדריה ליעקב הגם שאמר בו לא יקרא ואהדריה כמו כן באברהם. ואולי כי לצד ששינה ה' דברו הטוב האמור ביעקב מהאמור באברהם במה שאמר שמך יעקב כי לא היה צריך לומר כן כי מה חידש בזה באמרו שמך יעקב אלא ודאי שנתכוין לומר שם קבוע הוא לך, אלא שצריך לדעת טעמו של הקב"ה למה באברהם הקפיד על אברם ועל יעקב לא הקפיד. ויראה כי יש טעם נכון, והוא למה שקדם לנו כי שמות בני האדם הם שמות נפשותם וה' שם שמות בארץ ודרשו ז"ל (שם ז.ו.) וכו'. והנה יעקב יהיה שם נפש שהיתה לו ולזה הגם שניתוסף בו רוח אלהים הנקרא ישראל לא מפני זה אבד הראשון והרי ישנם לראשון גם שני ויכול הוא ליקרא יעקב ואין ראוי שיעקר שמו הראשון לחלוטין, מה שאין כן אברהם כי גם אחר שינוי שמו לעילוי לא נעקר שם הראשון כי יש בכלל אברהם אברם ולזה יצו האל לקרות לו בתמידות אברהם ואין עקירה לראשון כי בכלל אברהם אברם. ואולי כי זה רמז הכתוב בדברי הימים (א' א') אברם הוא אברהם, וכפי זה אומרו **לא יקרא שמך עוד** וגו' פירוש לבד אלא גם ישראל. גם דייק באומרו לא יקרא שמך עוד ולא אמר לא יקרא עוד שמך כמו שאמר באברהם (לד"ה) והבן:

יב **לאברהם וליצחק.** עיין מה שפירשנו כפרשת תולדות בפסוק (כו"ג) כי לך ולזרעך וגו' כי יצחק ניתוסף לו זכות בחלק אחד יתר על אברהם ואותו נתן ה' גם כן ליעקב:

אתן את הארץ. צריך לדעת למה הוצרך לחזור לומר אתן את הארץ ולא הספיק במה שקדם לומר לך אתננה ולזרעך. ואולי שנתכוון לומר כי לו ליעקב נתן הארץ שיאחוז בה, ואילו אמר לך אתננה ולזרעך תהיה הכוונה שיתננה לו להנחילנה לזרעו. לזה דקדק לומר ב' נתינות אחד לו ואחד לזרעו מה שלא דקדק לומר כן בהבטחת ב' אבות:

טו **ויקרא יעקב וגו' אשר וגו' בית אל.** קשה והלא כבר קראו כן וגם בתוספת אל בית אל וכמו שפירשתי למעלה (פסוק ז') ומה חידש בקריאה זו. ואולי שהוסיף לקרות למקום סמוך לבית אל שגם הוא יקרא בית אל כשדבר ה' אליו בו, והוא שדקדק לומר **את שם המקום אשר דבר וגו' פי'** כי לצד הדיבור שהיה שם קרא לו גם כן וכו' שאילו למקום שנגלה שם אליו בברחו לא היה צריך לומר אשר דבר:

יז **אל תראי כי גם וגו'.** צריך לדעת מה היא המורא שמבטיחתה עליו שלא תירא, ולכשנאמר כי אימות מות היו לה במה מסירה ממנה המורא באומרה **כי גם זה וגו'.** עוד צריך לדעת מה כוונתה באומרה גם:

אכן יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פ' פ"ב) כי בנימין נולדו עמו ב' תאומות מה שלא נולדו כן עם יוסף כי אם תאומה אחת ע"כ, ולזה ויהי בהקשותה אמרה לה המילדת אל תיראי ממה שאת מתקשת בלידה שמא תסתכני כי יש לך הריון משונה מהראשון והוא אומרו **כי גם** בתוספת ריבוי זה לך כן כאילו אמר כי גם בן זה לך:

עוד תרמוז על פי מה שידוע (נדה לא.) כי המקשה לילד בבן זכר אינה מסתכנת והמקשה לילד בת היא מסתכנת, לזה אמרה כי ודאי גם זה לך בן ולא תסתכני:

כג בני לאה בכור יעקב וגו'. טעם שהוצרך להודיע היותו בכור יעקב לומר שלא תחשוב בו דבר בלתי הגון דכתיב בסמוך וישכב את בלהה כי לא שכב ממש והראיה שחזר ומנאו עם שאר אחיו דכתיב ויהיו בני (ישראל) [יעקב] שנים עשר, ולזה רשם ואמר בכור יעקב כי הוא בכור יעקב ולהיותו טיפה ראשונה של יעקב בחינה זו תשרש בו הרחקת התיעוב ולא תחשדנו:

כח ויהיו ימי יצחק וגו'. טעם שלא הזכיר חיים ביצחק כמנהג הכתוב באברהם ויעקב, וגם ביוסף הזכיר חיים דכתיב (בראשית נ' כ"ב) ויחי יוסף, ואולי כי להיות שמיום שנולד עד העקידה לא היתה לו בת זוג ואמרו ז"ל (קהלת רבה פ' ט') השרוי בלא אשה שרוי בלא חיים, ומעת העקידה אמרו ז"ל (ב"ר פ' ס"ה) שהתחילו לכהות עיניו לזה לא הזכיר בו חיים:

או אפשר, להיות, שלא הביא עמו חיים עד העקידה לא הזכיר בו חיים:

בראשית פרק-לו

א הוא אדום. אמר כן ג' פעמים בפרשה זו, להיות שנשבע ה' לאבד אדום לזה הזכיר עשו כי הוא אדום, והזכיר העיר דכתיב (ח) בהר שעיר הוא אדום אם אינו ענין לעשו תנהו ענין לעיר עצמה. והזכיר בני עשו כי הם אדום דכתיב (י"ט) ואלה אלופיהם הוא אדום לומר כי כלם ידלקו באש של בית יעקב לצד שכלם נקראים אדום אשר נתן ה' לישראל, וגם עשו עצמו, והוא רמוז בדברי רז"ל (תנחומא צ) שאמרו עתיד עשו להתעטף בציצית ויבא וישב בין הצדיקים והקב"ה מושכו משם וכו' דכתיב (עובדי' א') ואם בין כוכבים וגו' משם וגו' ע"כ. ועיין מה שכתבתי בפסוק (ל"א) ואלה המלכים:

ב אלה בני שעיר וגו'. טעם הודעת ענין זה, להודיע שיעור מה שנתן ה' בזכות האבות לעשו הגם היותו רשע. ורז"ל גם כן דרשו במם' שבת פרק ר' עקיבא (פ"ה) וז"ל ר' אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו בני חורין מנכסיהם ע"כ, הרי שיספר הכתוב בנתינתם לעשו. ואמרו עוד (סנהדרין צ"ט) כי להודיע תמנע היותה ברום המעלות אחות לוטן ונעשית פילגש לאליפז, ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

כז אלה בני אצר וגו'. ירמוז הכתוב על דרך אומרם ז"ל (ילקוט משלי ב') אמרה תורה מפני מה בני עניים אמר לה הקב"ה להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא פירוש כי באמצעות יסוריהן בעולם הזה ירבה אוצרם בעולם הבא, והוא אומרם אלה בני אצר פי' אותם שחפצים לאצור אוצר בטוב בנצחי צריכין בעולם הזה לסבול יסורין. בלהן וגו', ומודיע הכתוב כי היסורין הם עושים אוצרות מלאים כל טוב למעלה באמצעותם. וכיסורי ר' אלעזר ב"ר שמעון בר יוחאי (ב"מ פד:) שהיה קורא אותם בואו

אחי וגו', ומעתה מי האיש החפץ חיים העליונים ולאצור אוצרות הטוב ימאוס בעולם הזה ובתענוגיו ויקבל עליו בלהן וזעון ועקן תרגום צרה עקא לטוב לו כל הימים ולמלאות אוצרותיו:

{לא} ואלה המלכים וגו'. יכוין בזה למנות כל אשר נתחתן לאדום או העמיד לה מלך וכדומה כי הכל עומד לאבדון בנפול אדום, וכאומרם ז"ל (ב"ר פ' פ"ג) בצרה לפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם דכתיב (ישעי' ל"ד) זבח לה' בבצרה ע"כ, גם שאר הערים הגם שביני ביני קודם שיבא גואל צבי ישראל יכנסו ברשות מלך אחר יבואו בני ישראל בטענה קדומה ויוציאוה ותשרף, ואין צל הזולת מצילתה:

גם לקחת סימן לגאולה העתידה כי יאריכו הימים, והראיה כי ה' מנה מלכי אדום שקדמו למלכי ישראל, וכמותם קדמו מלכי ישראל למלכותם אחר שפסקה אחר מלכים הרשומים בתורה, ומעתה כמו כן ימלכו ישראל כמנין אשר מלכו באדום (בגלות, הגה) והגם כי ששת אלפים עולם עומד, (סנהדרין ט), יאריך ה' ימי טובה כמאמרם ז"ל:

חסלת פרשת וישלח